

Barcelona al cinema. On és l'ànima del porc després de la matança?¹

Juan Manuel García Ferrer
Societat Catalana de Geografia
garferjm@gmail.com

Resum

La idea de Barcelona que es capta a través del cinema ha anat canviant amb el temps. Moltes vegades es diu que el que se sol transmetre és una façana, una imatge falsa, però el cinema també ens pot transmetre, si s'hi busca bé, una imatge pertinent, ja sigui per activa o per passiva, que correspon al seu moment històric. I, en tot cas, també ens queda sempre, com a espectadors, la possibilitat de captar a través seu la imatge personal, la que sempre conservem dins.

Paraules clau: Barcelona, cinema, ciutat.

Resumen: *Barcelona en el cine. ¿Dónde está el alma del cerdo tras la matanza?*

La idea de Barcelona que se capta a través del cine ha ido cambiando con el tiempo. Muchas veces se dice que el que se suele transmitir es una fachada, una imagen falsa, pero el cine también puede transmitir, si se busca bien, una imagen pertinente, ya sea por activa o por pasiva, que corresponde a su momento histórico. Y, en todo caso, también nos queda siempre, como espectadores, la posibilidad de captar a través de él la imagen personal, la que siempre conservaremos dentro.

Palabras clave: Barcelona, ciudad, cine.

Abstract: *Barcelona in the cinema. Where is the soul of the pig after the slaughter?*

The idea of Barcelona captured by the cinema has been changing over time. Many times it is said that what is usually transmitted is a façade, a false image, but cinema can also convey, if you look carefully, a relevant image, either active or passive, that corresponds to each historical moment. And, in any case, we could maintain as viewers the possibility of capturing our own personal image, which we can always keep with us.

Keywords: Barcelona, city, movies.

1. Conferència impartida a la SCG l'11 d'abril de 2019.

Primer, un aclariment sobre el títol o, més ben dit, sobre el subtítol. He llegit recentment el *Dictionnaire Eustache*, d'aquest cineasta francès. Entre les moltes informacions que dona el llibre, n'hi ha una que m'ha fet pensar sobre el tema d'aquesta conferència. Es veu que un periodista li va preguntar per què havia filmat la matança del porc, fent el seu documental *Le cochon*. Aleshores, Jean Eustache va contestar amb el que devia ser, sens dubte, una *boutade*:

“El porc mor i després es dispersa en trossos que no se li assemblen i que ja no es diuen *porc*, sinó *llard*, *salsitxa*, *cansalada*... L'essència del porc roman, i el porc segueix allà. Veus? És un film sobre l'ànima.”

Doncs bé: som conscients que estem matant la Barcelona que sentíem, la qual de fet ja ha desaparegut, amb tant tancament de comerços tradicionals, tanta expulsió d'inquilins de cases, tanta destrucció d'immobles que només mantenen la façana, però, quins films l'havien recollit, si és que l'havien recollit, l'essència d'aquesta Barcelona? Per aquí voldria enfocar aquesta sessió.

Una aproximació a la Barcelona del cinema

He consultat, des del moment en què em van demanar aquesta conferència, uns quants llibres i articles sobre el tema. N'hi ha molts dedicats a explicar, seguint una moda internacional, les localitzacions dels films rodats per la ciutat. Pocs d'ells s'animen a buscar l'*ànima* de la ciutat en els fragments dels films en els quals apareix o, més enllà del seu argument general i algun estereotip, a anomenar o descriure les sensacions que reflecteixen els films que tenen la ciutat com a protagonista.

Gairebé tots aquests documents, per altra banda, parlen de les mateixes pel·lícules. Incapaç d'empassar-me tota la filmografia d'una forma directa o indirecta (ja que tampoc seria necessari que hi sortissin *vistes* de la ciutat per transmetre'n sensacions) dedicada a Barcelona buscant films que se surtin del cànon establert, jo repetiré aquí bona part d'aquests llocs comuns, Intentant cercar una certa aproximació personal i reflectint després la visió de la ciutat que dona en els seus films un realitzador a qui no se sol anomenar per aquesta qüestió.

1. Barcelona, ciutat portuària

Que les cites sobre Barcelona al cinema durant l'època del cinema mut es concentrin en uns pocs títols, pot tenir una explicació d'allò més racional. Ja se sap que els films d'aquella època que han sobreviscut al temps són més aviat escassos. Segons les fonts, la xifra de pel·lícules del cinema mut que no s'han conservat oscil·len entre un 80 i un 90%...

Els germans Lumière van enviar per aquí, com per tot arreu, els seus cameràmans, els quals, seguits per nous “retratistes”, van començar a fer *vistes*

locals, en primer lloc per a què els propis habitants de la ciutat la veiessin i es veiessin a si mateixos.

Quins llocs concrets, quins aspectes mereixien la seva atenció? Sí que és veritat que també a la nostra ciutat es capten imatges típiques, com *Salida del público de la iglesia de Santa María de Sants* (1897) o *Processó de les filles de Maria* (Gelabert, 1902).

Una primera constatació ens parla que es buscaven els llocs d'activitat i que a finals del segle XIX, principis del segle XX, el port definia a la perfecció aquest concepte (fig. 1). El mateix Promio, així com Fructuós Gelabert o el mateix Chomón tenen peces documentals amb el port com a protagonista:

1986 - *Place du port a Barcelone* (Promio)

1897 - *Vistas del Puerto de Barcelona* (Gelabert)

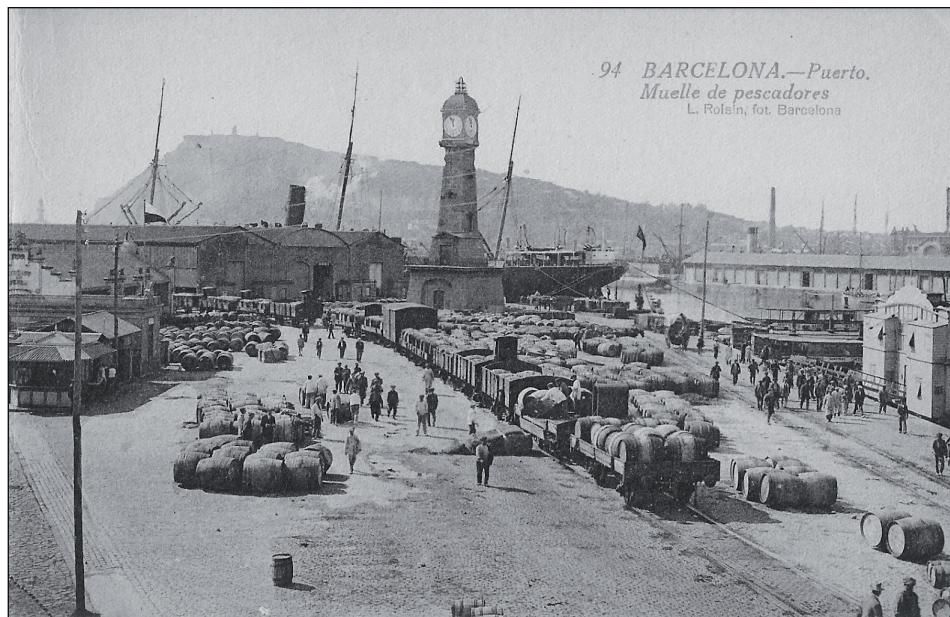
1901 - *Promenade dans le port de Barcelone* (Chomón per a Pathé)

1911 - *Barcelone et son Parc* (Chomón)

1913 - *Barcelona, perla del Mediterráneo* (Sociedad de Atracción de Forasteros. Cabot Films).

Però es curiós veure com la importància del caràcter infós pel port a la ciutat està present després en pel·lícules dels anys 30 (cas de *La Bandera*, de Duvivier –1935–, que situa a un fugitiu de la Legió Estrangera, interpretat per Jean Gabin, al Barri Xino, imatge característica d'una ciutat portuària) i fins els 50: en 1955, Orson Welles comença el seu *Mr. Arkadin* a Barcelona, de la qual només es veu el port, lloc d'un crim, confirmant el tarannà misteriós i

Figura 1. Port

perillós dels ambients que li són propis. Bé: figura ser Marsella, però la silueta de Montjuïc delata que està rodat aquí i que, de fet, parla d'un port mediterrani.

2. La força comerciant de Barcelona

Hi ha en les preses documentals de l'època muda una altra visió molt típica. L'existència del tramvia possibilitava, col·locant al seu sostre la càmera, fer un interessantíssim *tràveling*, que anava recorrent totes les Rambles, el passeig de Gràcia, Gran de Gràcia, fins arribar a la plaça Lesseps o inclús, segons la versió, República Argentina amunt. Estem parlant per exemple de *Barcelona en tranvía* (Baños, 1908), la mateixa *Barcelona, perla del Mediterráneo* (encara que en aquesta pel·lícula, les seves vistes del passeig de Gràcia estan preses des d'un automòbil que circula pel passeig central) o, bastants anys després—1926—, *Gent i paisatge de Catalunya* (Gaspar). Totes elles, principalment per com deixen veure els tendals del seguit de comerços i cafès burgesos que omplien els carrers, comuniquen la gran força comercial de la ciutat.

Mentre, ficcions “de vestuari,” molt teatrals, intenten, per altra banda, situar una suposada vida elegant i cultural, allunyada d'una mínima realitat. *Barcelona y sus misterios* (Marro, 1915), per exemple, és un serial molt popular que, al marge de l'atractiu del seu títol, amb els seus actors tan gesticuladors, no aporta res de nou al coneixement de la ciutat.

3. La incursió, a cops, de la realitat: la Guerra Civil

La CNT va ser el sindicat predominant en els diferents sectors del cinema durant la República. Esclatada la Guerra Civil, la pròpia CNT va produir uns pocs llargmetratges, que es podrien definir com a llibertaris, però en general van haver de transigir. Esteve Riambau, que acaba de publicar un llibre sobre Laya Films, on detalla tot aquest període, diu que finalitzada la guerra determinats films fets pels anarquistes van continuar en cartell sense cap problema. Eren totalment innocus.

Així les coses, d'aquesta època s'ha de constatar l'intent

Figura 2. *Vida en sombras* (Llobet Gràcia, 1947)

(assolit) de crear una estructura cinematogràfica per part de la Generalitat per a produir i distribuir noticiaris i documentals que donessin un cop de mà a la seva causa. Els noticiaris de Laya Films, amb la característica veu de l'actor Ramon Martori, es van encarregar de documentar i donar a conèixer a tot arreu moments de la tasca social de la rereguarda o els bombardejos patits per la ciutat. Uns quants films que incorporaven diverses escenes d'aquestes, com *Espanya al dia* (Laya Films i Popular Films, 1937/38), van tenir una bona difusió pels països que persistien en la no-intervenció.

Curiosament, un reflex bastant bo de l'esclat de la Guerra Civil a la ciutat de Barcelona es troba en una pel·lícula de la postguerra que, després de ser durant molt de temps una gran desconeguda, està rebent ara, que se n'ha editat una còpia restaurada, la bona acollida que mereix: *Vida en sombras* (Llobet Gràcia, 1947) (fig. 2).

4. La postguerra

Però aquest film del sabadellenc Llobet Gràcia és un cas totalment atípic. El cinema espanyol de la immediata postguerra, tots ho sabem, va entrar en la tasca de construir un llustrós passat i coses d'aquest estil. CIFESA, la gran productora, es va llançar a produir primer sofisticades comèdies a l'americana i més tard grans produccions pseudohistòriques, quasi totes amb decorats de cartró-pedra i molt poc rigor històric. Però CIFESA i altres productores tenien una altra seu a Barcelona amb la sort de ser la germana pobra, més deixada de banda. És per aquí que surten unes quantes comèdies i, entre elles, les primeres d'Iquino.

A mi l'ambient de la Barcelona, bastant fosca, de la postguerra, me'l donava, per exemple, *Nada* (Edgar Neville, 1947) (fig. 3), basada en la novel·la de Carmen Laforet, premi Nadal, que alguna cosa d'aquest ambient deuria transmetre, perquè va tenir un èxit inusitat.

5. El cinema policíac barceloní dels anys 50

Si quasi totes les aproximacions a la ciutat de l'època deixen una sensació de falsedat notòria, aquest conjunt de pel·lícules, en canvi, suposen un miracle. Destil·len veritat. La gent que va viure aquella època, hi reconeixen de seguida la seva ciutat.

Parteixen d'una regla de tres molt senzilla: si la Via Laietana està feta a imatge del centre de Chicago, es pot fer una translació dels gàngsters d'aquesta ciutat als nostres atracadors. Els films no ho deien en cap moment, perquè no es podia dir en absolut, però els atracadors eren en realitat, és clar, els maquis, amb qui va haver unes quantes escaramusses encara aquells anys. Però, això al marge, poques pel·lícules com aquestes presentaven una Barcelona com a lloc dels fets que s'identifiqués tan clarament.

És el cas de, per exemple:

- *Apartado de correos 1001* (Salvador, 1950)
- *Brigada Criminal* (Iquino, 1950)
- *El cerco* (M. Iglesias, 1951). Amb la representació de la mort del maqui Cèsar Saborit.
- *El ojo de cristal* (Santillán, 1956)
- *Distrito quinto* (Coll, 1957)
- *Los atracadores* (Rovira Beleta, 1962), que acaba amb una execució amb el *garrot vil*.
- *A tiro limpio* (Pérez Dolz, 1963) (fig. 4), amb la seva famosa escena de l'escala mecànica, després utilitzada d'igual forma per Wim Wenders al seu film *El amigo americano*.

6. La Barcelona dels anys 60

Entrem ja en la representació d'una Barcelona que se'm fa d'allò més interessant, per raons de veïnatge: comença a ser la conscientment viscuda per mi.

En el cinema dels anys 60 lligats a la ciutat podríem distingir la confluència de varis tipus.

Un seria un cinema *escapista* que mou els seus personatges pels llocs més "pintorescs" i nous de la ciutat. Aquesta és, potser, una regla d'actuació que es dona en realitat en totes les èpoques. Els cineastes, amb un afany de glamur i novetat, de mostrar estar agafats al seu lloc i temps, sempre donen preponderància a les targetes postals i a les noves àrees urbanes, edificis, monuments i realitzacions urbanístiques.

Com exemple, un anunci que es troba al YouTube d'*Amor bajo cero* (Blasco, 1960), una pel·lícula *infumable* que passeja per la Diagonal i els llocs més de postal de Barcelona a uns suposats participants en un campionat internacional d'esquí, pot donar una certa idea del que vull dir.

Però els anys 60 es dona el cas de la irrupció d'un nou cinema, que, en la vessant *Nuevo Cine Español* planteja un cert acostament superior a una realitat social. Be és veritat que, en el cas barceloní, on es va encunyar el nom d'*Escuela de Barcelona*, aquest acostament queda en ocasions filtrat per una certa màscara de sofisticació i, en tot cas, allunyat d'un molt injuriat *naturalisme*.

Figura 3. *Nada* (Neville, 1947)

Figura 4. *A tiro limpio* (Pérez Dolz, 1963)

En moltes d'aquestes pel·lícules es reproduïx de forma contínua un cert esquema, que seguirà en dècades posteriors: la Barcelona dels barris alts (Eixample, però sobretot els de sobre la Diagonal) va a alliberar les seves passions al “baix ventre” –en expressió de Ricard Salvat– de la ciutat. Un d'aquest films podria ser *Noches de vino tinto* (Nunes, 1966) o *Noche de verano* (Grau, 1963), però aquesta última la porto aquí per una història personal.

Habitualment un, quan veu una pel·lícula de la seva ciutat, te una sensació d'estranyesa: en reconeix els llocs que hi surten, però no la seva continuïtat espacial. El cinema, amb el seu muntatge, fa trampes i produeix veïnatsges i sentits direccionals impossibles, que t'allunyen de la ciutat del teu record. Però en aquest cas passa una altra cosa, diametralment oposada. Devia tenir jo vuit o nou anys. Els meus pares no eren a casa i els germans vam quedar al càrrec d'una minyona. Alguna cosa especial passava al carrer. Uns cotxes de bombers feien pluja artificial amb les seves mànegues i un cotxe pujava sota el seu arc. En baixava, o passava després, una parella, que es quedava conversant al portal de l'edifici de davant, justament on va anar a viure un temps una coneguda. Ho vam veure tot des de la terrassa del pis dels meus pares, un tercer que era un cinquè; jo, assegut a la barana, amb les cames cap a fora, en una imatge que, com que m'he fet patidor de vertigen, cada cop m'impresiona més. Vaig cercar quina podia ser aquesta pel·lícula durant molt temps. Es pot imaginar la impressió que vaig tenir quan a *Noche de verano* vaig veure, no la pluja ni el cotxe, sinó la parella parlant al portal. Es veia de fons la finestra dels Pedreira –ell, ara un històric i reconegut editor–, que vivien a l'entresol i l'entrada del bar del semisoterrani, una taverna que s'anunciava *Bar Prici. Comidas*, on anàvem a comprar gasoses...

Altres pel·lícules, més insertes en l'*Escola de Barcelona*, es mantenen en un món de referents molt moderns, de paper cuixé, com *Fata Morgana* (Aranda, 1965), *Dante no es únicament severo* (Esteva i Jordà, 1967) (fig. 5), *Tuset Street* (1968) o *Cada vez que...* (Durán, 1968). S'ha de recordar la frase que va encunyar Joaquim Jordà: “Ya que no podemos hacer Víctor Hugo, haremos Mallarmé”.

Però també, al mateix temps, hi ha uns quants films, alguns censurats o presentats totalment al marge del sistema, que sí toquen de veritat realitats socials que no solen aparèixer pel cinema de l'època fàcilment:

- *Los tarantos* (Rovira Beleta, 1963)
- *52 domingos* (Soler, 1965)
- *El último sábado* (Balañá, 1967)
- *El largo viaje hacia la ira* (Soler, 1969: quasi sempre que es veuen per televisió, o en films actuals, escenes amb immigrants arribant a l'estació de França els anys 60, són d'aquesta pel·lícula, que també conté escenes rodades a les barraques del Somorrostro) (fig. 6).
- *Lejos de los árboles* (Esteva, 1967/72)

7. Aproximacions a la ciutat posterior

El cinema ha donat un salt molt gran quant al reflex de la ciutat de Barcelona. Hi ha una evolució, paral·lela a la de l'apreciació en el món real. Entrarem primer en una temptació que ve d'antic, però que amb el canvi a ciutat turística es va aguditzar molt (*La ciutat postal / aparador*). Constatarem, després, un canvi en la consideració de la ciutat, paral·lel al canvi de lluminositat real i inclús entrarem en exemples que mostren que hi va haver qui es va adonar de les transformacions profundes que hi havia darrere d'un canvi aparentment només estètic (*Una nova Barcelona*). I, per últim, deixarem caure que, després, es nota l'aparició de films que deixen veure que un nou cicle, de nou fosc, sembla haver fet la seva entrada (*Una nova tendència*).

Figura 5. *Dante no es únicament severo*
(Esteva i Jordà, 1967)

Figura 6. *El largo viaje hacia la ira* (Soler, 1969)

a) La ciutat postal / aparador

Podria entrar en aquest apartat el film d'Antonioni *Profesión reporter* (1975) (fig. 7), però una sèrie de detalls el singularitzen. És veritat que Jack Nicholson es passeja, molt erràticament, d'aquella forma que permet el cinema i que desconcerta els coneixedors dels llocs de rodatge, per davant dels espais més emblemàtics de la ciutat, però fixem-nos que és en una data en la qual ni de lluny s'ensumava que seria seu olímpica i, a més, Nicholson encarnava un personatge erràtic, ple de dubtes sobre la seva actuació, la qual cosa justificaria aquests ràcords impossibles entre espais.

A mi m'hauria agradat posar aquí –però no m'ha estat possible– una escena de *Huida al sur* (Béraud, 1981) que tinc fixada al cap. Patrick Dewaere arriba a Barcelona, entra a l'hotel Colón, puja a la seva habitació i obre el balcó, que li mostra la vista sobre la plaça i la Catedral. El seu trajecte marca una idea que reflecteixen varies pel·lícules europees, per a les quals Barcelona és “el Sud”: podríem dir que l'orientalisme segueix existint... L'elecció de l'hotel Colón no és innòcua: s'hi allotjava bona part dels il·lustres visitants de la ciutat, des de Joan Miró fins als més famosos actors estrangers. Jo li tinc força estima. Encara resisteix sense grans canvis, raó per la qual en veure'l em retorna un cert caliu: allà vaig celebrar el banquet de la meva primera comunió.

Més pel·lícules d'aquesta corda serien *Barcelona* (Stillman, 1994), que escollia i posava en valor l'Hospital de Sant Pau, o *La tabla de Flandes* (*Uncovered*, McBride, 1994). Però són altres dos, els títols que sempre surten quan es parla d'això, perquè segurament tenen molt a veure amb l'acceleració de visites turístiques a la ciutat, que hi surt falsa com ella sola, però càlida i acompanyant les imatges pintoresques a base de música emocionant.

En un moment de *Todo sobre mi madre* (Almodóvar, 1999), la primera d'elles, un cotxe surt d'un túnel, la càmera s'eleva i es veu tot el pla de Barcelona mentre sona una música plena de sentiments, en una escena que ha degut fer més arreu del món per les ganes de venir a la ciutat que cap altra. A *Vicky Cristina Barcelona* (Allen, 2008) (fig. 8), la segona, els personatges surten sempre amb entorns de fons molt escollits (qüestió atribuïble no a Woody Allen, sinó a l'equip de producció de Jaume Roures) de Barcelona, i principalment tot el que sigui de Gaudí o Miró; però potser el més significatiu sigui que associa la ciutat amb una qualitat de vida que, vist pel comú dels mortals de la ciutat, pot arribar a fer riure.

Figura 7. *Profesión reporter* (Antonioni, 1975)

Figura 8. *Vicky Cristina Barcelona* (Allen, 2008)

b) Una nova Barcelona

La constatació que el cinema captava com la ciutat estava canviant, la vaig tenir per primer cop, potser, amb *Boom boom* (Vergés, 1990). Sobretaula en una terrassa d'una nit estiuenca anticipaven ja l'ambient del tot és possible a Barcelona, que la música de Los Manolos va popularitzar durant l'acomiadament de les nits olímpiques.

L'auberge espagnol (*Una casa de locos*, Klapisch, 2002) fa aparèixer també el "pack Gaudí", però si va tenir arreu un enorme èxit, fou per agafar el fenomen Erasmus, ubicant la seva llegenda a Barcelona. Les festes nocturnes no s'hi acaben mai.

A *Souvenir* (Vergès, 2004) (fig. 9), la cerca d'imatges noves, modernes, ja fastigueja bastant l'efecte del film anterior.

Els protagonistes d'*En la ciutat* (Gay, 2003) es mouen com per casa en el que tots els espectadors veien que era una ciutat que havia canviat...

En 1989 la BBC produeix un documental, *Tales from Barcelona*, que dirigeix la cineasta txeca Jana Bokova. A la seva manera (entrevistant als artistes més variats residents en Barcelona) participa en l'eufòria de l'època, però és curiós constatar que ja veuen acostar-se'n la fi. Els (relativament nous) residents de la Plaça Reial veuen arribar la fi de la vida de barri en el seu veïnat.

Hi ha, per altra banda, uns quants cineastes que constaten que els canvis que s'estan produint en la ciutat no són només canvis de decorat, que són molt més profunds, amb conseqüències importants:

- *En construcción* (Guerín, 2001)
- *De Nens* (Jordà, 2003)
- *El sastre* (Pérez, 2007)
- *El germà del sastre* (Pérez, 2009)

Figura 9. *Souvenir* (Vergès, 2004)

c) Una nova tendència

Potser sigui la crisi (endevinada o constatada) la que ha portat una nova visió sobre la ciutat en què vivim. De sobte, les llums han desaparegut i de la ciutat lluminosa en què ens havien convençut que vivíem, hem passat a una de molt més tèrbola. És el cas d'una sèrie de films que no tinc el costum de veure, però que sé que existeixen i dels quals he vist alguna que altra escena:

- *El maquinista* (Anderson, 2004)
- *Rec, Rec 2* (Balagueró i Plaza, 2007 i 2009), *REC 3* (Plaza, 2012), *REC 4* (Balagueró, 2014) (fig. 10)
- *Biutiful* (González Iñárritu, 2010)
- *Los últimos días* (Pastor, 2013)

Podem veure doncs com, a partir del cinema, podem sentir la transformació de l'apreciació que un té de la ciutat. A un ascens meteòric d'aquesta, que podem situar al voltant de la concessió dels Jocs Olímpics a la ciutat, li segueix una etapa en la qual alguns comencen a veure que els canvis produïts són ben profunds, anant molt més enllà de la qüestió estètica i, a poc a poc, en concordança aproximada amb la crisi econòmica, la lluminositat amb la qual se la considerava i representava va, en una etapa en què ens trobem en l'actualitat, enfosquint-se.

Figura 10. *Rec* (Balagueró i Plaza, 2007)

Coda: El cas personal. Anem a Portabella.

He dit que volia ficar una mica de mirada personal en aquest tema que, per ja tant marejat, es pot convertir en un determinat clixé. Una forma d'implicar-s'hi personalment és aparèixer. Jo sóc el noi (devia tenir uns 15 o 16 anys) de la foto de la figura 11, feta pel meu pare. És un exemple de com una fotografia ajuda a reviure determinades coses. A part de desmanegat com era després de l'estirada, aquesta foto em fa reviure la Barcelona de finals del 60, principis dels 70. És la plaça Lesseps, poc abans de l'obertura de General Mitre. Un toc que també em fa la visió de la primera pel·lícula del cineasta català (fig. 12) a qui vull portar aquí a col·lació, per a repassar amb la seva filmografia una bona part del que hem dit fins ara.

A *No compteu amb els dits* (1967), al marge de molta cosa brossiana (Brossa en fou el guionista i Portabella va omplir el seu film de jocs de cartes, mags,

Figura 11. Plaça Lesseps

Foto: MGF

transformistes...), també surt aquell tros de l'antiga plaça Lesseps i un sacerdot afaitant-se en una barberia, que parla d'un altre tipus de vida, ja desaparegut.

En 1968 Portabella roda *Nocturn 29*, també escrita amb Joan Brossa. Hi surten el Parc del Laberint, el Parc de la Ciutadella, l'Umbracle, un banc, el *Círculo Equestre* i altres indrets de la ciutat, però hi ha una escena en la qual un senyor puja a casa seva, es posa a mirar el *desfile de las fuerzas armadas* a la televisió i es treu aleshores els ulls, que em fan pensar que en pocs films com aquest es reflecteix la Barcelona benestant de l'Eixample.

En l'entrega de la medalla de la ciutat a Pere Portabella, al Consell de Cent, el passat mes de març, Jordi Balló va elogiar-lo, dient que era dels pocs que atorgava al cinema un posicionament central. Ho deia, per exemple, amb el plantejament de *Miró l'altre* (1969), en el qual rodava a Joan Miró pintant els murs del Col·legi d'Arquitectes i, a continuació, esborrant la seva obra, cosa amb què l'obra de Miró ja només es podria veure a través del cinema. Bé: desgraciadament, amb decisions com la de portar el Museu de Zoologia al Fòrum, ens vàrem quedar sense un museu noucentista fantàstic. Ja només a través de films com *Umbracle* (1970) podem reviuir el seu misteri.

A *Informe general*, acabem de veure la llosa que tapa la tomba de Franco i, aleshores, amb els títols de crèdit sorgeixen gratacels, cases modernistes, en un seguit de plans molt habitual a tota l'obra

Figura 12. Pere Portabella

de Portabella, de la qual es pot extreure un documental de bona extensió sobre els edificis característics i nous de la ciutat. A continuació, inclou les manifestacions de l'1 i 8 de febrer del 76 (segurament en filmacions fetes per Pere Joan Ventura i Manuel Esteban): la gent va fent seva la ciutat.

En 1990, a *Pont de Varsòvia*, Portabella filma, a més de l'alta burgesia industrial i cultural barcelonina, un concert als balcons de la plaça Cucurulla, on una placa assenyala quan es van implantar els primers carrers per a vianants de la ciutat.

El 2015, a *Informe General II – El nuevo rapto de Europa*, la gent del 15-M s'escampa per les places...

Al tinter

Ens han quedat moltes vies possibles d'anàlisi del tema per desenvolupar, però una conferència com aquesta té els seus límits i és necessari mesurar el seu abast. Anomenem, això no obstant:

- La Barcelona de la història recent (Antoni Ribas, *La febre de l'or, La verdad sobre el caso Savolta, La plaça del diamant, El largo invierno del 36, Tierra y libertad, Salvador...*).
- Una possibilitat mai reeixida: si les novel·les de Juan Marsé són de les que més marquen una certa Barcelona d'un cert temps, la seva transposició a la pantalla mai ha acabat d'arrodonir una impressió similar. El propi Marsé s'ha declarat diversos cops insatisfet amb les adaptacions a la pantalla de les seves novel·les.
- Els films i sèries sobre el detectiu creat per Vázquez Montalbán, Carvalho, son legió.
- Una aproximació interessant, però no abordada: la d'analitzar la Barcelona vista per la gent d'aquí i per la que no és d'aquí. Orson Welles la va veure com a ciutat portuària. Altres com a ciutat amb atractiu turístic. Els d'aquí, com a ciutat viscuda?
- En tots els textos surten també films amb la ciutat dels *quinquis*: *Perros Callejeros, Yo el Vaquilla...*
- Un subcapítol del tema podria dedicar-se a les farses (*Maquinavaja, Furia espanyola...*)
- S'hauria d'analitzar també tota la post Escola de Barcelona: Bigas Luna, Cadena, Salgot, Garay...).
- Agradi o no, el cinema de Ventura Pons ha centrat el seu camp a la ciutat de Barcelona.
- Manca de temps per abordar el tema amb rigor, s'hauria d'analitzar la molt nombrosa producció documental actual. Una bona part provinent de pràctiques, treballs o bé obres ja independents d'alumnes de les diferents universitats i escoles que imparteixen ensenyament del "documental de creació" o com se

li vulgui dir. A tall d'exemple: *A través del Carmel* (Zulián, 2009), *Can Tunis* (Morandi i Toledo, 2007), *Ciutat Meridiana* (Col·lectiu, 2015), (fig. 13)...

Figura 13. *Ciutat Meridiana* (Col·lectiu, 2015)

Annex. Una Filmografia

Mentre anava preparant aquesta conferència vaig anar apuntant els noms dels films que em venien al cap o que sortien a les fonts que consultava i que em semblaven significatius. No és una llista en absolut exhaustiva, perquè, arribat un moment en què vaig veure que ja tenia prou material, vaig aturar la cerca... i l'establiment d'aquesta relació per anys.

- 1896 - *Place du port a Barcelone* (Promio)
- 1897 - *Vistas del puerto de Barcelona* (Gelabert)
- 1897 - *Salida del público de la iglesia de Santa María de Sants*
- 1897 - *Riña en un café* (Gelabert). Casino de Sants
- 1900 - *Barcelona, la perla de la Mediterrània*
- 1901 - *Promenade dans le port de Barcelone* (Chomon per a Pathé)
- 1901 - *Vue panoramiques de Barcelone* (Chomon per a Pathé)
- 1901 - *Course de toreaux à Barcelone* (Chomon per a Pathé)
- 1902 - *Processó de les filles de Maria* (Gelabert)
- 1903 - *Panorama circulaire de Barcelona et ses environs* (Chomon per a Pathé)
- 1903 - *Course de toreaux aux arènes de Barcelone* (Chomon per a Pathé)
- 1904 - *Parc au crépuscule* (Chomon per a Pathé). Parc de la Ciutatella
- 1905 - *Eclipse de sol* (Chomón)
- 1908 - *Barcelona en tranvia* (Baños) (Jardinets/Salmeró)
- 1909 - *Los sucesos de Barcelona* (Gaspar)
- 1911 - *Temporal marítim*
- 1912 - *Barcelone, principale ville de la Catalogne* (Chomon). Port i Parc de la Ciutatella

- 1913 - *Barcelona, perla del Mediterráneo*. Sociedad de Atracción de Forasteros. Cabot Films
- 1915 - *Barcelona y sus misterios* (Marro i Robert). Serial
- 1926 - *Gent i Paisatge de Catalunya* (Gaspar)
- 193x - *L'Escola de Mar* (Laya Films)
- 1935 - *La bandera* (Duvivier)
- 1936 - *Movimiento revolucionario en Barcelona* (Mateo Santos)
- 1936 - *Barcelona trabaja para el frente* (Martín Santos). Col·lectivitzat
- 1937 - *Barrios Bajos* (Puche). Port i l'ambient de la seva àrea en producció de la CNT
- 1937/38 - *Espanya al dia* (Laya Films i Popular Films)
- 1938 - *Catalunya màrtir* (J. Marsillach. Laya Films)
- 1940 - *La familia Vila* (Iquino)
- 1947 - *Mariona Rebull* (Sáenz de Heredia). Liceu
- 1947 - *Nada* (Edgar Neville). UB. Biblioteca
- 1948 - *La calle sin sol* (Gil)
- 1948 - *Vida en sombras* (Llobet Gràcia). Coliseum
- 1950 - *Apartado de Correos 1001* (Salvador). Atraccions Apolo. Via Laietana, Correus, les Rambles, passeig Colom
- 1950 - *Brigada Criminal* (Iquino)
- 1955 - *Mister Arkadin* (Welles). Port
- 1955 - *Sin la sonrisa de Dios* (Salvador). Zones marginals
- 1955 - *El cerco* (M. Iglesias)
- 1956 - *El Ojo de cristal* (Santillán)
- 1956 - *Escuela de periodismo* (Jesús Pascual). Plaça Espanya
- 1957 - *Distrito quinto* (Julio Coll)
- 1960 - *Amor bajo cero* (Blasco). Diagonal
- 1960 - *El alegre paralelo* (Ripoll Freixes)
- 1962 - *Los atracadores* (Rovira-Beleta)
- 1963 - *Noche de verano* (Grau)
- 1963 - *A tiro limpio* (Pèrez-Dolz). Escales mecàniques. Nou Camp
- 1963 - *Los tarantos* (Rovira Beleta). Antonio Gades, Rambles, Somorrostro, Montjuïc, les Arenes
- 1964 - *La vida es magnífica* (*Le voleur du Tibidabo*, Ronet)
- 1965 - *El tigre se perfuma con dinamita* (Chabrol)
- 1965 - *52 domingos* (Soler)
- 1965 - *Fata Morgana* (Aranda). Camp Nou
- 1966 - *Noches de vino tinto* (Nunes)
- 1967 - *No compteu amb els dits* (Portabella)
- 1967 - *Dante no es únicamente severo* (Esteva, Jordà)
- 1967 - *El último sábado* (Balañá)
- 1968 - *Nocturn 29* (Portabella)
- 1968 - *Tuset street* (Grau). Les dues Barcelones. El Molino, Tuset
- 1968 - *Cada vez que...* (Durán). Pg. Gràcia, passatge Arcàdia, Bocaccio
- 1968 - *Biotaxia* (Nunes). Ciutat vella. Gaudí
- 1968 - *Sexperiencias* (Nunes). El Paraigua, carrer Princesa

- 1969 - *El largo viaje hacia la ira* (Soler)
1969 - *Ditirambo* (Suárez). Port, Colom
1970 - *Liberxina 90* (Durán). Parc Ciutadella
1970 - *Umbracle* (Portabella)
1972 - *Lejos de los árboles* (Esteva)
1974 - *Antonio Gaudí. Una visión inacabada.* (Alaimo). Sagrada Família
1975 - *Profesión reporter* (Antonioni). La Pedrera, Palau Güell, Rambles
1975 - *Furia española* (Betriu)
1976 - *La ciutat cremada* (Ribas)
1976 - *Tatuaje* (Bigas Luna)
1977 - *Perros callejeros* (De la Loma). La Mina, Sant Adrià. Camp de la Bota.
1977 - *La oscura historia de la prima Montse* (Cadena)
1977 - *La vieja memoria* (Camino)
1977 - *Informe general* (Portabella)
1977/1980 - *Noticiari de Barcelona* (ICC). 61 números
1978 - *Ocaña, retrat intermitent* (Pons)
1978 - *Un papillon sur l'épaule* (Deray)
1978 - *Bilbao* (Bigas Luna). Escudellers, Gòtic
1978 - *L'orgia* (Bellmunt)
1978 - *El asesino de Pedralbes* (Herralde). Model
1978 - *Serenata a la claror de la lluna* (Salgot i Jover)
1979 - *Caniche* (Bigas Luna)
1979 - *La verdad sobre el caso Savolta* (Drove)
1979 - *Perros callejeros II. En busca y captura* (De la Loma)
1980 - *Perros callejeros III. Los últimos golpes del Torete*
1981 - *Huida al sur (Plein sud, Béraud)*. Hotel Colón
1981 - *Barcelona Sud* (Cadena). Ciutat del crim
1981 - *La revolta dels ocells* (Comeron)
1982 - *La plaça del diamant* (Betriu)
1983 - *Victòria* (Ribas)
1984 - *Últimas tardes con Teresa* (Herralde). Carmel
1984 - *Fanny Pelopaja* (Aranda)
1985 - *Antonio Gaudí* (Teshigahara). Parc Güell
1985 - *Yo el Vaquilla* (De la Loma)
1986 - *Lola* (Bigas Luna)
1986 - *Mes enllà de la passió* (Garay)
1987 - *Barrios Altos* (Berlanga)
1987 - *Bar cel ona* (Llagostera)
1988 - *Sinatra* (Betriu). Golondrinas, Rambles
1988 - *Barcelona Connection* (Iglesias Bonns)
1989 - *La bañera* (Garay)
1989 - *Si te dicen que caí* (Aranda)
1990 - *Boom boom* (Vergés)
1990 - *City Life* (Guerin)
1990 - *Les anges* (Berger)

- 1990 - *Pont de Varsòvia* (Portabella)
1991 - *El laberinto griego* (Alcázar)
1991 - *El largo invierno del 36* (Camino)
1992 - *El amante bilingüe* (Aranda)
1992 - *Makinavaja, el último choriso* (Suárez)
1993 - *Makinavaja II, somos peligrosos* (Suárez)
1993 - *La fiebre de l'or* (Herralde)
1993 - *Monturiol, el senyor del mar* (Bellmunt)
1993 - *Le journal de Lady M* (Tanner)
1994 - *Barcelona* (Stillman). Palau de la Música, Hospital de la Santa Creu
1994 - *Unveiled* (Cole). Casa Batlló
1994 - *La tabla de Flandes (Uncovered, McBride)*. Casa Batlló, Parc Güell. La tabla de Flandes
1995 - *Land and freedom* (Loach). Barri Ribera
1996 - *Libertarias* (Aranda). Plaça Reial
1996 - *Susana* (Antonio Chavarrías)
1999 - *Said* (Soler)
1999 - *Todo sobre mi madre* (Almodovar). Gaudí, cementiri de Montjuïc
1999 - *La ciudad de los prodigios* (Camús)
1999 - *Los sin nombre* (Balagueró)
2000 - *Lola, vende cá* (Soler)
2001 - *Gaudi Afternoon* (Seidelman). La Pedrera
2001 - *En construcción* (Guerin)
2002 - *L'auberge espagnole* (Klapisch). Parc Güell
2002 - *El embrujo de Shanghai* (Trueba). Plaça Rovira
2003 - *De nens* (Jordà)
2003 - *En la ciudad* (Gay). Via Laietana, platja Barceloneta, La Verònica
2004 - *El forat* (Falconetti Peña)
2004 - *El maquinista* (Anderson)
2005 - *Tapas* (Corbacho, Cruz). Carrer Comerç
2005 - *El taxista ful* (Sol, 2005)
2006 - *Desde mi ventana* (O'Longh, Adèle)
2006 - *La lucha del espacio urbano* (Sucati, Jacobo). Poble Nou
2006 - *A través del Carmel* (Zulián, Claudio)
2006 - *Can Tunis* (Toledo, González Morandi)
2006 - *El perfume* (Tykwer). Poble Espanyol, Sant Just i Pastor...
2006 - *Salvador* (Huerga)
2006 - *Troll* (González i Serrats). Raval.
2007 - *Manuale d'amore 2* (Veronesi). Sagrada Família.
2007 - *Rec* (Balagueró, Plaza). Eixample. Rambla Catalunya, 34.
2007 - *Savage grace* (Kalin). Turó Parc
2007 - *Mirando al cielo* (Garay). Bombardejos italians
2007 - *El sastre* (Óscar Pérez)
2007 - *Can Tunis* (Morandi i Toledo)
2008 - *The anarchist's wife* (Noelle, Sehr). Plaça de la Mercè

- 2008 - *Vicky Cristina Barcelona* (Allen)
2009 - *Mónica del Raval* (Betriu)
2009 - *Mapa de los sonidos de Tokio* (Coixet). Mercat Abaceria
2009 - *Petit indi* (Recha). Besòs
2009 - *El germà del sastre* (Óscar Pérez)
2009 - *Rec 2* (Balagueró, Plaza)
2009 - *Cónsul de Sodoma* (Monleón)
2009 - *V.O.S.* (Gay). Vistes, postals
2009 - *A través del Carmel* (Zulian)
2010 - *Biutiful* (González Iñarritu). Plaça Catalunya, Rambles, Portal Àngel
2010 - *Barcelona abans que el temps ho esborri* (Ros). Torre Agbar, Hotel W, Edificis Trade...
2011 - *Zindagi na milegi dobara* (Akhtar). Gòtic
2011 - *Destruir y construir. Historia de una fábrica* (Sucari). Poble Nou
2013 - *Los últimos días*. (Àlex i David Pastor). Barcelona apocalíptica
2015 - *Ciutat Meridiana* (Col·lectiu Máster UAB)

Bibliografia

- BAECQUE, Antoine de (2011). *Le dictionnaire Eustache*. Éditions Léo Scheer.
"Barcelona, ciudad de cine". *Barcelona, metrópolis mediterrània* (Quadern Central), núm. 6, p. 57-119.
CAZENEUVE, Xavier (2018). *Barcelona i el cinema*. Conferència en el Cineclub del Cercle (Artístic).
GORINA, Àlex; Esteve RIAMBAU (2018). *La gran il·lusió. Relat intermitent del cinema català*. TV3.
JOUSSE, Thierry; Thierry PAQUOT [ed.] (2005). *La ville au cinéma. Encyclopédie*. París: Cahiers du Cinéma.
MARCH, Enric H. *Bereshit: la reconstrucció de Barcelona i altres móns*. <https://enarchenhologos.blogspot.com/>
POYATO Sánchez, Pedro; Fernando LUQUE GUTIÉRREZ (2014). "Barcelona. Un singular poliedro de celuloide", dins: FRANCISCO GARCIA GÓMEZ; Gonzalo M. PAVÉS BORGES [ed.]. *Ciudades de cine*. Madrid: Cátedra, p. 33-50.
RAMOS ALQUÉZAR, Sergi (2018). "Une promenade documentaire dans les quartiers de Barcelona". *L'avant scène cinéma*, núm. 655, p. 30-34.
RIAMBAU, Esteve (2018). *Laya Films i el cinema a Catalunya durant la Guerra Civil*. Barcelona: L'Avenç.
TORRELL, Josep. *Pere Portabella*. Text inèdit.
TORRES HORTELANO, Lorenzo J.; Helio SAN MIGUEL [ed.] (2013). *World Film Locations. Barcelona*. Bristol: Intellect Books.
"Un gran plató" (2006). Barcelona: La Vanguardia-BBVA.